

ОЛЕГ АНДРИШКО

ЧЕТВЕРТА
ФУНІКУЛЕРНА ДИВІЗІЯ

РОМАН

Київ

УДК 821.161
А65

Андрішко Олег

А65 Четверта фунікулерна дивізія : роман. Київ :
Видавництво Ліра-К, 2023. 194 с.
ISBN 978-617-520-434-4

«Хліба й видовищ!» – одвічна потреба людства, що актуальна і в сьогоденні. Отже, у неназваному місті в очікуванні незвичайної страти збирається натовп. Серед місцевих мешканців помічаємо історичних осіб. От-от має прозвучати вирок, але не все так просто...

УДК 821.161

ISBN 978-617-520-434-4

© Андрішко О., 2023

© Видавництво Ліра-К, 2023

– Та починайте вже!

Юрба охоче підтримала цей крик душі наснажливим обуренням. Справді: скільки можна зволікати? В когось добігала кінця обідня перерва, в когось малі діти вдома без нагляду. Були й ті, що кидали все на світі й приїжджали сюди здалеку. Не дивно: такий урочистий захід нині – рідкість. Якщо вірити знайденій інформації, подібна церемонія відбулася тут століття тому. Впливові джерела повідомляли, що навіть комету, яка навідується в ці краї раз на вісімсот сорок сім років і от-от має завітати знову, чекали менше, не влаштовували зустріч із нею на державному рівні, хоч і створили для цього комітет зі значним фінансуванням.

Комету випадково відкрив астроном С. Наверле. Все життя він безуспішно намагався zostавити слід у науці, а якось розбив чашку. Керамічна біла посудина з червоножовтими квітами, з якої він пив чай протягом десяти років, у останній день свого чашкового існування таки змінила життя професора. Він не встиг посмакувати напоєм, бо впустив чашку, коли обмірковував теорії про долю Всесвіту, тож пішов до магазину, купив нову, скляну, прозору й без малюнка. Віднині запрягся пити каву, а не чай, і вранці, сидячи за столом і розглядаючи покупку, вже спорожнілу, із залишками цукру на дні, раптом схопився і помчав до телескопа. Там почепив чашку на місце лінзи, зібрався з духом і глянув у небо. Так людство дізналося про комету. Професор швиденько написав і оприлюднив статтю, далі кілька разів боронив її від плагіаторів, поки не отримав підтвердження, що раз на вісімсот сорок сім років люди спостерігатимуть комету Наверле.

Однак тепер натовпу не до цього. Жодна комета, жоден астероїд, що здатний знищити останнього динозавра в місцевому зоопарку, жодна телевізійна балаканина,

так само згубна для останнього динозавра, не могли замінити людям споглядання страти.

Звісно, останній бронтозавр Едуард надіявся, що більшість мандрівників усе ж прийшла глянути на нього. Донедавна він привертав увагу подорожніх, визираючи з-за шпиля найвищого місцевого хмародряпа. Едуард сам попросив поселити його в зоопарку. До цього він тинявся лісами та захищав дерева від навіжених людей із величезними сокирами. Оті боягузи щоразу кивали п'ятами, іноді називаючи Едуарда жирафом. Якось бронтозавр дійшов до краю лісу. Так він виявив, що світ величезний і не обмежений дубами і грабами. В одній із газет Едуард вичитав про зоопарк і вночі то короткими перебіжками, то по-пластунськи дістався туди й попросив прихистку. Про всяк випадок динозаврове помешкання оточили колючим дротом, який звезли з усієї держави й то не вистачило: довелося терміново купувати за кордоном. Зоопарк давав чималий прибуток, коли туристи приїздили сюди заради бронтозавра. Так повинно статися й сьогодні, якби не видовище на площі, куди, здавалося, прийшло пів світу.

Ювенала¹ там не було. Він не встиг повернутися з іншого гурту, де роздавали безкоштовний хліб, а видовищ поет набачився і в Римі, й у далеких краях під час вигнання. Змінювалися епохи, помирили диктатори з імперіями, зникали розум і совість, але вічними лишалися піраміди, юрби спраглих рук і сосна Мафусаїл².

Дехто з місцевих політиків запропонував залучити бронтозавра Едуарда до пошуків цього загадкового дерева, яке бережуть, мов зіницю ока. Чинovníки тверди-

¹ Децим Юній Ювенал (55 – бл. 130) – давньоримський поет, автор вислову «Хліба та видовищ».

² Одне з найдавніших дерев світу (приблизно 4852 роки).

ли: раз динозавр уже нікому не цікавий, то хай хоч так відпрацьовує бюджетні кошти, вкладені у його харчування. Звісно, і в частування чиновників також, але про це вони воліли не згадувати. Крім того, будь-яке збіговисько на площі, можливо, доведеться годувати, щоб воно не розбрелося світом. Також до роздачі хліба намагалися залучити Гая Семпронія Гракха¹ – великого прихильника *leges frumentaries*². Той чемно відмовився, бо його надзвичайно втомила абсурдність світу, коли черги по хліб і видовища геть не змінилися за дві тисячі сто років, а початкову ідею самого закону зухвало змінили без відома цього видатного державного діяча. До того ж, десь тут вештався Луцій Кальпурній Пізон Фругі³; вдруге траплятися йому на очі Гай Семпроній Гракх не хотів, щоб Ювенал не написав чергову сатиру. Гай Семпроній Гракх марно шукав Луція Кальпурнія Пізона Фругі: у стовпиці всі були однакові. Нещодавно Гай Семпроній Гракх завершив навчання на курсах з історії картону, де вперше дізнався про цей вид паперу. В Давньому Римі картону не було, тож римляни не мали змоги виходити на протести і приносити із собою плакати, через що античні протестувальники нещодавно звернулися до суду. Так само картону не було ні в Шумері, ні у Вавилоні, ні в Єгипті, ні в Греції, ні в Індії, ні в Китаї, ні в Київській Русі, ні у Візантії, ні у всій Середньовічній та Ренесансній Європі. У вільний від лекцій про картон час Гай Семпроній Гракх усе менше думав про *leges frumentaries*. Він

¹ Гай Семпроній Гракх (152-121 рр. до н. е.) – політичний діяч часів Римської імперії.

² Хлібні закони, один з елементів давньоримської державної політики.

³ Луцій Кальпурній Пізон Фругі (177-120 рр. до н. е.) – давньоримський політичний діяч, противник хлібних законів.

читав «Симплісисимуса» Ганса Гріммельсгаузена¹ й міркував: а чи могла б спричинитися Тридцятилітня війна через картон? Він уявляв картонних лицарів у картонних обладунках по різні береги картонного мосту. От-от мала розпочатися битва картонними мечами; полетіли б картонні стріли; заіржали б картонні коні...

Перегорнувши останню сторінку «Симплісисимуса», Гай Семпроній Гракх розпочав підготовку до іспиту, а в перервах читав ще й «Комічний роман» Поля Скаррона². Картонні лицарі в уяві Семпронія змінилися картонними акторами і глядачами, що будь-якої миті могли влаштувати бійку між собою, не маючи на те поважної причини – хоч справжньої, хоч картонної.

Також народний трибун замислився: Архімед просив точку опори, щоби перевернути Землю. От якби планета була з картону, байдужою, одноманітною і тихою, зробити це вдалося б значно легше. І поцікавилися б тоді трикити і черепаха:

– То ми теж картонні?

Це було б найбільшою таємницею Всесвіту, однак...

Ватага, де нині Гай Семпроній Гракх безуспішно намагався побачити Луція Кальпурнія Пізона Фругі, теж нагадувала йому картонний світ: ніби творець юрби взяв шаблон і дбайливо викроїв безліч безликих людей, що вимагали: «Та починайте вже!»

Щоб не гаяти час, на площі затіяли цікаву суперечку. Спосіб страти досі не оголосили, тож народ висловлював різноманітні припущення. Зійшлися на тому, що найвидовищнішим зі знарядь є гільйотина. Втім, одна частина юрби вважала, що кращою є гільйотина з косим

¹ Ганс Якоб Крістофель фон Гріммельсгаузен (1624-1676) – німецький письменник.

² Поль Скаррон (1610-1660) – французький письменник.

лезом, а інша – з прямим. Прихильники першого варіанту переконували:

– Так швидко й надійно!

Прибічники другого варіанту заперечували:

– Не швидкість головне, а якість.

Їм відповідали:

– Невже пропонована вами конструкція справі існує? Її ніхто ніколи не бачив!

На що звучало:

– Навіть якщо не існує, то має право на існування. Відомо, що гільйотина – річ демократична. У нас принаймні все однозначно й передбачувано, а у вас нахил вліво чи вправо?

– Та що ви взагалі знаєте про гільйотини? – дорікали у відповідь.

Здалося, громаду нарешті почули. Ешафот зібрали швидко, можливо, встановивши світовий рекорд. Щойно міський голова перерізав стрічку на відкритті цієї споруди, деякі громадяни, вважаючи, що церемонію закінчено, почвалали додому. Витривалі чекали далі в передчутті чогось дивовижного, не баченого ні їхніми батьками, ні ними, й не помилилися. На розігріві виступили місцеві зірки, які нещодавно зухвало втекли з-за святкового столу біля ешафота і яких ось уже два місяці, сім тижнів і п'ять секунд марно намагалися знайти місцеві електрики. Навіть залучення кращих закордонних спеціалістів не дало бажаного результату, проте відповідальні за пошуки обіцяли й далі працювати до сьомого поту, поки не знайдуть і не повернуть утікачів за стіл. Після зіркового виступу частина публіки, не витримавши знущань зі свого слуху, теж вирушила до рідних домівок.

Люди обурювалися: «Ми прийшли подивитися на страту, а таке враження, буцімто страчують нас».

На цьому страждання публіки не завершилося. Комітет із захисту прав помостів і сцен постановив, що все треба перефарбувати. Колір ешафота не відповідав міжнародним стандартам. Прийшли малярі, стали до роботи. Почали фарбувати – комітет виявив, що ешафот збирали люди з вулиці, пересічні громадяни, не обізнані у всіх тонкощах цієї непростой справи. Хто й чому не звернувся до фахівців – обіцяли з'ясувати й обов'язково видати винним премії, а поки добровольці з перших рядів сонму нашвидкуруч розбирали поміст, одержавши дозвіл комітету. Вдалині бовванів загін спеціалістів зі складання звітів. З іншого боку сунув полк майстрів з вигадкування планів. Аж третього дня прийшли ешафотники. Вони перемістили шибеницю з лівого боку в центр, забрали свою винагороду та й помандрували здрейма.

Повернулися малярі, перефарбували ешафот, міського голову, дві чверті стрічки й зошит, випили води за здоровля засудженого, попрощалися й розчинилися в гурмі.

Вийшов кат Н. Відро. Махнув ціпком на цікавих, що надумали було сміятися з нього. Дев'яностолітній дід нарешті отримав нагоду здійснити юнацьку мрію, яка давно припала пилом і про яку він уже почав забувати. Колись Н. Відро витратив чимало сил і часу, щоб успішно скласти вступні іспити, адже конкурс був – сто вісімдесят чоловік на місце. Протягом навчання уважно читав записи Франца Шмідта і Джеймса Беррі, тож отримав глибокі теоретичні знання. Під час практики спостерігав за роботою Шарля Сансона і Джованні Бугатті¹, а от від справ Василя Блохіна² йому було гидко, бо справжній майстер не може так паплюжити цю шляхетну професію. Отри-

¹ Франц Шмідт (1555-1634), Джеймс Беррі (1852-1913), Шарль Сансон (1739-1806), Джованні Бугатті (1779-1869) – відомі кати.

² Василь Блохін (1895-1955) – професійний кат НКВС СРСР.

мав посвідчення ката з відзнакою, але коли мав уперше в житті показати натовпу свою майстерність – професію скасували. Останні випускники розбрелися світами, Н. Відро мало не застряг на пів дорозі до щасливого майбутнього в далеких краях, вирішив змінити діяльність і все життя виготовляв відра в рідному місті.

Його однокурсникам теж було непросто. Вони хотіли дарувати іншим людям щасливі емоції під час смакування стратою, проте влада враз позбавила їх такої можливості. Суспільство не надто зраділо цій звістці, бо суперечки і жорстокість, невпинне просторікування про інших і задоволення від їхнього лиха – у натовпу в крові, чого ж і конкурс на одне місце був тоді такий великий. Картонним воякам в уяві Гая Семпронія Гракха далеко до справжніх картонних людей, що кинули все і стоять на площі з вимогою розпочинати.

Нинішні можновладці терміново шукали найкращого фахівця, бо підсудний занадто небезпечний, оскільки бачив світ не так, як інші. Заради покарання ухвалили новий закон. Аж тепер, через багато років, Н. Відро потрібен громаді. На мить він зупинився, бородатий, у бляшаних штанях, нікелевій сорочці з мідними рукавами і в пластмасовому капелюсі. Коли інших визначних діячів нагороджували похвальними грамотами чи орденами, Н. Відро отримував відра, які влада купувала у нього ж, тому спершу складав їх у себе вдома, потім, коли вже ледь вистачало місця вільно дихати, носив до сусідів, а як і там займав усі приміщення, що господарі були змушені виїжджати абикуди, тільки не бачити б гору відер, яка росла, мов на дріжджах, вантажив свої нагороди на візок і тягнув далі по вулиці, до наступних будинків. Відер було так багато, що Н. Відро шив із них одяг, невдовзі навіть мав запустити модельний ряд взуття, однак завадила влада, запропонувавши здійснити юнацьку мрію.

Світлина дивакуватого діда, зроблена цікавими з юрби, блискавично облетіла всі можливі й неможливі соцмережі, хтось назвав його «новим Д. Гарбузом», правда, в коментарях ніхто не пам'ятав такої людини.

Ми змогли дізнатися, що Д. Гарбуз мешкав у сусідньому з відерним царством Н. Відра місті. Двічі відпочивав на морі. Одного разу підсковзнувся, впав на льоду і нічого не зламав. Його прізвище Гарбуз. Перша буква імені – Д. Ходив до школи. Спав уночі. Більше про нього нічого не відомо, тож дивно, чому з ним порівнювали Н. Відра.

Дід привітався з натовпом, уважно оглянув обладнання і сказав починати.

Стомлена публіка винагородила його оплесками, і вже ніхто не сміявся. По-перше, дідовий одяг був чудернацьким, але насправді не таким уже й смішним – у чому нині не ходять люди! По-друге, всім надзвичайно хотілося побачити страту після нестерпно довгого очікування.

В одного зі споглядальників за цей час нічого не змінилося, в іншого виросла борода. Варто сказати, що цю багатостраждальну бороду довелося голити прямо в натовпі, добре, хоч недовго шукали цирульника, який уже встиг призначити кілька мікстур і теж прийшов поглянути на ешафот, заради такої небуденної події скасувавши зустрічі, які могли б його озолотити. Борода заважала тим, хто стояв далі й прагнув не пропустити жодної цікавої миті. Скаржники звернулися до суду. Суддя стояв неподалік, ця борода затуляла світ і йому. Підійшли древньоєгипетські послы, хотіли забрати бороданя із собою. Як вони потім пояснили, їм треба новий фараон, а по обидва береги Нілу їм не вдалося знайти гідного наступника. Начебто чоловік із невеличкою бородою жив у Гізі, проте це виявилось легендою. Їм ще пощастило вернутися, бо, шукаючи того дядька, вони мало не заблукали в пірамідах, а телефон Аріадни був вимкнений. Ще один кандидат мешкав

у Мемфісі, та поки знайшли його адресу, він очолив профспілку борців за права нільських крокодилів і не розглядав інші пропозиції роботи. У Єгипті фараон не може бути безбородим, тож посли довго і наполегливо продиралися крізь тьму-темряву людей на площі, аби не втратити останню надію. Втрутився суддя, ухвалив зголити бороду. Нарешті частині юрби стало видно, що ж коїться на ешафоті. Суддя поправив свою бороду і задоволено чекав на початок видовища.

Якийсь чоловік на площі зрозумів, що треба щось міняти, інакше він стане частиною сонму. Співчутливець підтримував засудженого, хоч боявся сказати про це, щоб не стати наступним, позаяк остракізму мало не буває, особливо коли глядачі спрагли, а сміливці стверджують, ніби світ переповнений безглуздя. Либонь, раніше посудина з абсурдом була більшою і зменшилася внаслідок оптимізації витрат або інших, нез'ясованих причин; можливо, все було так само, просто ніхто не помічав; якщо траплялися випадки прозріння, то громада діяла чітко і злагоджено, вкотре засуджуючи крамолу з ерессю; певно, абсурду могло побільшати, але тільки тепер світ ним переповнився.

Так думав той небайдужий і шукав свій шлях опору. Поки тривало дійство і кипилюд усе пильніше вдивлявся в ешафот, чоловік вирішив оселитися на безлюдному острові, сподіваючись, що засліплена юрба ніколи не ступить на цей віддалений клаптик суші, а засудженого виправдають і все зміниться на краще.

– Я теж хочу змін, – повідомив Нортон Перший¹ на придворному понеділковому засіданні.

¹ Нортон Перший (Джошуа Абрагам Нортон; 1819-1880) – самопроголошений імператор США.

– Яких саме, Ваша Імператорськосте? – з'ясовували радники.

– Наприклад, хочу, щоб за мене голосували на виборах. Жоден імператор до такого не додумувався.

– Але Ваша посада передбачає довічне правління.

– Невже мій народ не обере улюбленого імператора на новий термін? Скільки в мене підданих?

– Двоє радників і сторож.

– Малувато.

– Така у Вас імперія.

– Нічого, все одно цікаво дізнатися рівень підтримки населення.

– Для цього треба змінювати законодавство. У Вас немає таких повноважень.

– Вони хоч у когось є?

– У влади. Якщо звернемося, то чекати доведеться довго. Поки розглянуть, поки вирішать, поки перевірять, поки розглянуть ще раз, поки спрямують на додаткову перевірку...

– Тоді пропонуйте щось таке, щоб мене прославити і щоб у мене вистачило влади, оскільки наші можливості, як я зрозумів, обмежені.

– Може, щось побудувати, Ваше Імператорськосте?

– Пропонуйте.

– Сфера Дайсона?¹ – сказав перший радник.

– Це не для нас, хоча ідея цікава, – визнав другий радник.

– Пропонуйте ще! – вимагав Нортон Перший.

– Наприклад, міст, – сказав перший радник.

– Справді, побудуймо його через затоку Сан-Франциско! – зрадів імператор.

¹ Гіпотетичний астроінженерний проєкт, вперше запропонований Ф. Дайсоном.

– На це треба повноваження, яких у Вас немає, і великі гроші, яких у Вас теж немає, – розчарував другий радник.

– Ага... – замислився імператор. – Тоді можна звести міст через Рубікон. Якщо я будую в межах своєї імперії, то мені дозвіл не треба? Я ж покращую інфраструктуру для підданих.

– Дозвіл не треба, однак будівництво не можливе.

– Чого це?

– В нашій імперії немає Рубікону.

– То зробіть.

– Але це все дуже складно... Треба певну освіту, креслення...

– Ви не виконусте імператорський наказ? Ану бігом узяли лопати!

– На жаль, у нашій імперії немає лопат...

– То купіть!

– Якщо дасте грошей, купимо.

– В нашій імперії немає грошей, – нагадав Нортон Перший.

– Що ж нам робити?

– Намалюйте міст на папері, за нагоди почнемо будівництво.

Радники зрозуміли, що іншої нагоди вирватися з цієї наради в них найближчим часом не буде, тому невідкладно взялися до справи. Пів року розробляли проект, наступні пів року не могли його затвердити, хоча в них було право самостійно поставити печатку. Коли все нарешті підготували, довго шукали папір для креслення. На горищі, серед безладно скинутих речей з минулого, що нагадували про велич імперії, прийняттого паперу не виявили. Ясна річ, там лежав стос попередніх наказів Нортон Першого, проте цей скарб не наважилися чіпати, щоб не накликати гнів імператора. Пошукали в під-

валі – теж нема. Взяли зі столу, за яким обговорювали міст. На папері він вдався не перевершеним, певно, найкращим із усього, що людство коли-небудь вигадало.

Нортон Перший був у захваті. Під час чергової промови він радів:

– Ось тепер я потраплю до історії!

Й додав:

– Щоб мешканці планети впевнилися у величі Нортон Першого, пропоную запросити на урочисте відкриття незалежних експертів, бажано з-поза меж імперії. До речі, є один варіант.

За словами імператора, на протилежному березі Рубікону він побачив гурт блідих дівчат. Власне, берега як такого поки що не існувало: радники пояснили словами, де саме пролягатиме русло річки, якої ширини і глибини вона буде, яка риба там водитиметься і яке латаття ростиме, а також які дерева і кущі заплановано посадити на обох берегах і яку частину призначено під міст. Райці¹ ознайомили Нортон Першого з кошторисом, пояснили, що земляні роботи передбачають значну кількість запасних держаків для лопат, після чого монарх запевнив, що нині про це не варто хвилюватися, а допоможе славнозвісність, яку імператор здобув за межами своїх володінь.

Поки правитель мріяв про судноплавний Рубікон, берег майбутньої річки вкрив сніг. Це не було новим явищем для імперії, але так неочікувано стало частиною пейзажу за вікном, що Нортон Перший звинуватив у всьому кліматичні зміни, які останнім часом дивують настільки, що вже не знаєш, чого чекати завтра: почнеш творити Рубікон – завадить вітер або мороз, відкладеш утілення наймасштабнішого наміру, а воно – тепла сонячна погода,

¹ Радники.

яка може змінитися швидше, ніж вигнані на примусову роботу радники встигнуть ухопитися за лопати.

На превеликий жаль, сніг дотримувався всіх міжнародних стандартів щодо тривалості й обсягу випадання й подарував імператорові безліч білих лапатих сніжинок. Схоже, дівчата, яких Нортон Перший бачив з вікна, змовилися зі снігом, оскільки були виснажені, аж білі, ніби одним цілим із краєвидом; запросити їх на церемонію відкриття єдиного у світі мосту через Рубікон відтепер неможливо принаймні до весни.

Імператор не знав, що це було *перше причастя блідих дівчат у снігу*. Певно, якби вони мали трохи більше досвіду, то врахували б, що їхня думка стосовно інженерного дива надзвичайно важлива. Одним із варіантів могла б стати інша пора року, хоча ніхто не впевнений, чи не піде тоді сніг. Також варіантом був хоч трохи темніший одяг, але тепер усе втрачено.

Юрба, втім, не втрачала надії посмакувати видовищем. Аж ось ведуть засудженого. Він, гордий і спокійний, спілкується з вартовими. Хтось вигукнув:

- Трибуле¹, це ти?
- Ні, я не Трибуле, – заперечив засуджений.
- А де Трибуле? – не заспокоювався голос.
- Це вже спитайте в нього, коли знайдете, – не витримав Н. Відро. – Не заважайте!

– Ой! Не бийте! Я ж просто... – спраглий народ кинувся на сміливця, що шукав якогось Трибуле, проте Трибуле, що в цей час обговорював із Гаєм Семпронієм Гракхом проблеми середньої та вищої освіти у Вавилоні, перервав бесіду й попросив не чіпати свого прихильника. Трибуле мовив:

¹ Трибуле (1479-1536) – блазень королів Людовика XII і Франциска I.